

Dr. Schandl: Birtokpolitika és földreform

D
2241

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

D 2241

h6 III

034759

OMgKDK

LELTÁR
1995

LELTÁR
2008

Mag. 76

20

4

D2241

1927.

A m. kir. földművelésügyi ministerium
kiadványa.

3.

BIRTOKPOLITIKA ÉS FÖLDREFORM MAGYARORSZÁGON

IRTA :

SCHANDL KÁROLY DR

FÖLDMŰVELÉSÜGYI ÁLLAMTITKÁR

BUDAPEST, 1927.

BIRTOKPOLITIKA
ÉS FÖLDREFORM
MAGYARORSZÁGON

SCHMIDT KÁROLY DR.

Leltár
1983

LELT. 1983

ORSZ. MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUM KÖNYVTÁR
LELTÁRI SZÁM:
43.570

Leltár 1959

Pallas részvénytársaság nyomdája Budapest, V., Honvéd-utca 10.
Felelős vezető: Tiringner Károly, műszaki igazgató.

ELŐSZÓ.

A magyar földbirtokpolitika s különösen az úgynevezett földreform felől meglehetősen tájékozatlanság észlelhető a külföld azon köreiben is, amelyek a kérdés iránt komolyan érdeklődnek. Ezen tájékozatlanságból erednek azok a valósággal éles ellentétben álló vélemények, amelyeket az illető körök és egyének a reform felől táplálnak. Két véglettel találkozunk. Egyik oldalon azt a véleményt terjesztik, — sokszor bizonyos tendenciával — hogy Magyarország voltakép nem is alkotott földreformot s csupán látszat kedvéért parcellázott fel az állam egy-kétezer hold földet. Nem tekintik komoly dolognak a reformot, mert — szerintük — az csak jelentéktelen keretekben mozgott. De találkoztunk olyan hiedelemmel is, hogy Magyarország ép oly radikális földosztást végzett kártalanítás nélkül, mint egyes keleti országok.

A külföldi mezőgazdasági kormányférfiak és agrárszervezetek vezetői közül számosan fordultak hozzánk, hogy tárgyilagos ismertetést nyújtsunk a magyar birtokpolitikáról s a háború utáni földreformról. Különösen megnyilatkozott ez az óhaj a nemzetközi mezőgazdasági tanácskozások alkalmából, amikor nagyon illusztris szakférfiak kértek fel bennünket, hogy a sokszor tendenciózusan terjesztett információkkal szemben autentikus tájékoztatást adjunk a kérdésről.

Ezt a célt szolgálja a jelen tanulmány, mely a magyar birtokpolitika történeti előzményeinek előrebocsátásával tárgyilagosan ismerteti a magyar földreformtörvények (1920. évi XXXVI. és az 1924. évi VII. törvények) lényeges rendelkezéseit. Szükséges volt bemutatni bevezetőben az ország szét-darabolásának adatait is. Ezek az adatok még erősebben kidomborítják, mily nehéz viszonyok között volt kénytelen az ország a nagy szociális reformot keresztülvinni. De elég a reform rendelkezéseit csak ilyen röviden is áttekinteni, hogy a tárgyilagos bíráló észrevegye, mennyire nem túlzó és mégis mennyire komoly a magyar birtokreform és mennyire különbözik egyes országok szélsőségesen radikális agrárreformjaitól a tekintetben is, hogy a régi tulajdonosok teljes kártalanítására és a termelés érdekeinek a lehetőségig menő érvényesítésére törekszik. Különbözik a magyar agrárreform egyes más országokétól a tekintetben is, hogy nem irányul külföldi állampolgárok, vagy idegen nemzetiségűek ellen, mert egyáltalán nem tesz különbséget magyarok és idegenek között.

Mikor a jelen ismertetést a külföld illetékes közvéleménye elé terjesztjük, csak az igazságot szolgáljuk. Magyarország nem is kér soha mást Európától, mint igazságot. Ha ezt megadják neki, ez a mezőgazdasági ország a maga szorgalmas, okos és becsületes agrár népességével a borzalmas megpróbáltatások dacára is, melyeket a letűnt években végigszenvedett, jelentékeny tényezője lesz az egész Európa mezőgazdasági haladásának.

A szerző.

Az ország földarabolása Trianonban.

Magyarország területét a trianoni béke alig egyharmadára csökkentette. Az ezeresztendős határok között kerekszámban 56,453.446 katasztrális hold volt az ország területe,¹ mely a trianoni szerződésben 16,153.846 kat. holdra zsugorodott össze. Az elveszett 40,299.600 holdból jutott

Romániának . . . 17,764.881 kat. hold

Csehszágnak . . 10,936.283 „ „

Jugoszláviának . . 11,024.013 „ „

Több mint fél millió hold az Ausztriának jutott Nyugat-Magyarországra és az Olaszországnak jutott Fiuméra (3.638 hold) esik.

Az elszakított területek művelési ágak szerint így oszlanak meg:

szántó 15,066.790 kat. hold

kert 582.749 „ „

rét 4,168.275 „ „

szőlő 225.209 „ „

legelő 4,988.439 „ „

erdő 13,328.472 „ „

A többi (majd 2 millió hold) nem termő terület.

¹ Az ország területe alatt itt az egész magyar királyság területét értjük Horvát-Szlavon országokkal együtt, amelyek az anyaországgal együtt egy államot alkottak.

Visszamaradt az új határok között 16,153.846 kat. hold és pedig:

szántó	9,714.337	kat.	hold
kert	177.552	„	„
rét	1,164.994	„	„
szőlő	375.235	„	„
legelő	1,756.195	„	„
nádas	51.480	„	„
erdő	1,895.445	„	„
nem termő	1,018.608	„	„

Már első tekintetre is feltűnő, hogy erdőben aránylag a legnagyobb a veszteség, szemben a mezőgazdaságilag művelt területekkel. A szántóterületek az új határok között az egész területnek 60%-át teszik ki, míg az ezeréves határok között csak 44%-a volt szántóföld az egész területnek. Ebben leli magyarázatát az is, hogy a megmaradt országrészen a mezőgazdasági birtokmegoszlás a földreform előtt kedvezőtlenebb volt, mint az elszakított részekben, ahol az erdős és hegyes vidékeken sokkal erősebb a kis- és középbirtokok aránya, mint a visszamaradt alföldi vidékeken, s ahol a nagybirtokok is kisebb terjedelműek, mint az alföldi latifundiumok.

A földbirtok megoszlása a régi és új ország-határok között.

Hogy összehasonlíthassuk a földbirtok megoszlását — illetve a kis-, közép- és nagybirtok területének egymáshoz való arányát — az ország régi és új határai közt, mindenekelőtt közöljük, minők voltak a különböző birtokkategóriák területének méretei az 1913. évben az ország egész területén² s azon a területen, amely a trianoni szerződés szerinti Magyarország területének felel meg.

Az 1913-iki adatok szerint ugyanis az ország egész területe 49.05 millió kat. hold volt, melyből a kisbirtok (a 100 holdnál kisebb földbirtok) 22.47 millió, a közép- és nagybirtok (a 100 holdas és ennél nagyobb földbirtok) 26.58 millió kat. hold területet foglalt el, vagyis az ország területének 45.8%-a a kisbirtokra és 54.2%-a a közép- és nagybirtokra esett.

Ezzel szemben a trianoni szerződés szerinti határok közt levő terület nagysága csupán 16.15 millió kat. hold, melyen ugyancsak az 1913-iki évben a kisbirtokok területe 7.14 millió kat. holdat, a közép- és nagybirtokoké pedig 9.01 millió kat. holdat tett ki. Ugyanazon évben tehát az új országterületnek

² A továbbiakban a régi országterületnél csak az anyaország területét vesszük Horvát és Szlavon országok leszámításával.

megfelelő területen a *kisbirtokokra* csak 44.2%, a *közép- és nagybirtokra* pedig 55.8% esett.

Már magában az ország megkisebbedése következtében tehát kisebb lett százalékban a kisbirtok-állomány a nagyobb birtokok állománya javára, mintegy 3.5%-kal. Vagyis az új országhatárok között a kisbirtok az ország területének 3.5%-kal kisebb területét foglalja el, mint az ország régi határai között.

Mikor azonban az ország földarabolása megtörtént, ez az eltolódás a háborús évek alatt történt szabad birtokforgalom folytán már erősen visszafejlődött úgy, hogy 1921-ben már a kisbirtok területének a javára mutatkozott eltolódás az új országterület és a régi országterület birtokviszonyai terén. Ezt a fejlődést legjobban mutatja a következő táblázat:

	Az ország területe	A kis- birtok	A közép- és nagy- birtok	A kis- birtok	A közép- és nagy- birtok
		területe		területe az ország területének %-ában	
	millió kat. hold				
Magyarország régi területén					
1913-ban . . .	49·05	22·47	26·58	45·8	54·2
Magyarország mai területén					
1913-ban . . .	16·15	7·14	9·01	44·2	55·8
1916-ban . . .	16·15	7·35	8·80	45·5	54·5
1921-ben . . .	16·15	7·51	8·64	46·5	53·5

A 8.64 millió kat. holdból középirtokokra (100—1000 holdig) esett mintegy 2.7 millió hold, nagybirtokokra pedig 5.94 hold.

A birtokmegoszlás tehát, dacára annak, hogy a szabad fejlődés tendenciája a kisbirtokoknak kedvezett és lényeges eltolódást is idézett elő az 1921. évig, amikor a földreform végrehajtására került a sor, nemcsak azért volt egészségtelen, mert a kisbirtokok összterülete kisebb volt, mint a nagyobb birtokoké, hanem azért is, mert a középbirtokoknak is kevesebb volt a területe a kelletténél. A középbirtokok ugyanis a múlt század második felében Európaszerte észlelt agrárkrízis folytán legnagyobb-részt tönkrementek. Ugyanezen sors fenyegette a kisbirtokot is, melyet az utolsó órákban a szövetkezeti mozgalom mégis megmentett a pusztulástól.

A birtokmegoszlás aránytalanságait még kirívóbbá tette a földnélküliek és a törpebirtokosok nagy száma. Ez a szám az utolsó évtizedekben bekövetkezett erősebb népszaporodás folytán különösen növekedett úgy, hogy az Alföld legtöbb községében a földnélküli földművelők száma nagyobb volt a reform előtt, mint a földbirtokkal rendelkező lakosok száma. Az átlagos kisbirtok területe évről-évre kisebbedett az örökösödés folytán is. Általában aggasztóan kezdett elaprózódni a földbirtok s a birtokos földművelők közt is mindinkább eltolódott a kisbirtokosok és törpebirtokosok (zsellérek) arányszáma az előbbieik rovására.

A magyar földbirtokmegoszlást tehát — a reform előtt — egyik oldalon a nagykiterjedésű és az ország földbirtokterületének aránylag is nagy részét elfoglaló nagybirtokok, itt-ott latifundiumok, a másik oldalon pedig az egyre jobban elaprózódó és az ország területének kisebb felét elfoglaló kisbirtokok jellemzik. Ez a birtokmegoszlás azonban korántsem

tisztán közgazdasági okok következménye, hanem főleg történelmi eredetű, melynek során a magyar földbirtokosság mindenkor kellő megértést tanúsított a kor és a kisemberek méltányos kívánalmai iránt.

A magyar birtokpolitika a honfoglalástól 1848-ig.

A közérdekű földbirtokpolitika nyomait a legrégibb történelmi kútfőkben is feltaláljuk. Béla király névtelen jegyzője már arról ír egy helyen, hogy a honfoglaló Árpád vezér az eléje vezetett hűtleneknek földet osztott ki, hogy még hűtlenebbekké ne váljanak. De maga az aranybulla, mely a magyar királyság első alkotmánylevele s mely egyidős és jelentőségű az angol Magna Cartával, egyik pontjában már ugyancsak földbirtokmegváltásról beszél. Hogy ennek dacára a földbirtokmegosztás az országban a legutolsó időkig olyan aránytalan volt, annak történelmi magyarázatát a már előadottakon kívül a következőkben adjuk elő.

A honfoglaláskor (896-ban Krisztus után) a hét törzsből álló győztes magyar nemzet az elfoglalt földterületeket a vérszerződés alapján, mely mindegyik törzsnek biztosította a maga igazságos részét a közös szerzeményből, szállásbirtokokként osztotta föl a törzsek s ezek a nemzetségek között. Ezen ősi foglalásból alakult ki még az Árpád-királyok alatt (XI—XIII. század) a nemesi magyar birtokrendszer, mely inkább közjogi, mint magánjogi természetű volt. Jellemző vonása a korlátolt tulajdonjog volt, hogy az ősi földbirtok minél biztosabban megmaradjon annak a családnak (nemzetségnek) a kezén, amely azt az ősi foglalás, később pedig királyi

adományozások alapján szerezte. A földbirtok kizárólag a nemesi rend kezén volt, amelybe a nemesek, főnemesek, főpapok és a szabad királyi városok tartoztak. A nemeseket a földbirtok tulajdonjoga, mint a magyar szent korona tagjait illette meg. Mindazon jogszabályokat, melyek e földbirtokrendszerre vonatkoznak s melyeknek eredete a magyar királyság ősi századaira nyúlik vissza, egyszóval „*ösiség*“-nek szokták nevezni.

A nemesek azonban az *ösiség* idején is földbirtokuk egyrészét művelték csak házilag. Az ország mezőgazdasági területének ama túlnyomó részét, melyet a földesurak nem maguk kezeltek, a jobbágyoknak adták át művelésre és használatra ellenszolgáltatások fejében. A jobbágyok ugyanis bizonyos terménybeli (*dézsma*, *decima*) és munkabeli (*robot*, *rabat*) szolgáltatásokat teljesítettek s fizették a közadókat is, míg a hadikötelezettség a politikai jogokat is gyakorló földesurakat terhelte.

A földesurak és jobbágyok jogviszonya volt az „*úrbériség*“, melyet több királyi dekrétum és törvény szabályozott.

Ezek közül különösen nevezetes a Mária Terézia királynő által 1767-ben kiadott rendelet „*Urbarium*“ címmel, mely összegezte s módosította az úrbéri jogszabályokat. A földesurak és a jobbágyok között legtöbb helyen patriarchális viszony állott fenn. Mindazonáltal az egyes földesuraknál különböző bánásmódban részesültek a jobbágyok, ami arra készítette őket, hogy egyik földesúr területéről a másikra iparkodjanak átköltözni. A nemesség ezt a költözködési jogot nem mindenkor ismerte el.

A jobbágyok elsősorban a költözködési jogot

kapták meg véglegesen, majd az 1836. évi országgyűlés Széchenyi István gróf kezdeményezésére az úrbériségre vonatkozólag hozott törvények keretében az úrbér örökös megválthatását is megengedte. Ettől kezdve a földbirtoktulajdonjog megszűnt nemesi kiváltság lenni, mert a törvényhozás kimondta, hogy földbirtoktulajdont nem nemesek is szerezhetnek.

A jobbágyságot országosan az 1848-iki országgyűlés szabadította fel, melyen a nemesség lemondván kiváltságairól, az úrbériséget is megszüntette. Ez volt az első földreform Magyarországon, melyet a fentiek szerint a földesurak saját elhatározásukból alkottak meg.

A jobbágyságot a törvény az általuk eddig művelt földek tulajdonosaivá tette és a földesurak részére a földbirtokok megváltása fejében járó kárpótlást államadósságként vállalta el. A földesurak tényleges kárpótlása a közben kitört 1848—49-iki hádjárat folytán csak később, 1853-ban indult meg. Az állam a földesurakat földtehermentesítési kötvényekkel elégítette ki, melyeknek fedezetére a földadóval kapcsolatos földtehermentesítési járulék szolgált.

Az úrbéri jogviszony megszüntével úgy a nemesek, mint a jobbágyság egyenlő jogú tulajdonosaivá váltak az általuk művelt földbirtoknak s az ősi földbirtokrendszerből csupán a korlátolt forgalmú birtokok fogalma maradt fenn, minők az egyházi javadalmak, hitbizományok, alapítványok, községek és közbirtokosságok tulajdonában levő birtokok. Ezeknek a forgalmát különleges jogszabályok korlátozzák.

A birtokpolitika a háború és a forradalmak előtt.

Az 1848-iki földbirtokmegváltás után a magyar törvényhozást a kilencvenes években foglalkoztatta behatóbban a birtokpolitika. A sűrűsödő földművelő lakosság földhözjuttatása, másrésről az amerikai kivándorlás csökkentése volt a cél. A magyar állam saját földbirtokain telepítette le a földnélküli lakosokat s ilymódon különösen az ország déli vidékein 64 telepes községet létesített összesen 133.500 kat. hold területen. Az országgyűlés 1894-ben külön törvényt (1894:V.) hozott a telepítésről, mellyel országos telepítési alapot létesített. Ezen alap pénzeinek a felhasználásával a földművelésügyi minisztérium Erdélyben és a Délvidéken újabb 40.000 hold földbirtokterületen létesített telepes községeket. A telepítő akciónak különösen Darányi Ignác földművelésügyi miniszter adott nagy lendületet, aki 1909-ben új törvényjavaslatot terjesztett a parlament elé, hogy a birtokpolitikai akciónak még szélesebb kereteket biztosítson. Ebben a javaslatban 10 éven át évi 10 millió aranykoronát szánt a telepítőakció céljaira fordítani. De különös jelentőséggel bírt a javaslat abból a szempontból, hogy előjogokat és kezdvézményeket kívánt nyújtani a földművelő kisemberek földbérlő szövetkezeteinek, hogy a bérbeadó nagybirtokokat kibérelhessék. A hitelt a bérlőszövetkezeteknek az Országos Központi Hitel-

szövetkezet nyújtotta volna, mely ez időtájt már több földbérlőszövetkezetet szervezett teljes sikerrel, összesen mintegy 40 ezer hold földbirtokterületen.

Az ország pénzügyi helyzete, a mezőgazdasági föllendülés és a társadalmi viszonyok ép úgy kedveztek a törvényjavaslatban programmba vett nagyszabású, de fokozatosan keresztülviendő népies birtokpolitikai akciónak, mint az a körülmény, hogy ebben az időben már a földművelő nép szövetkezeti mozgalma is örvendetesen konszolidálódott és virágzásnak indult. Nem hiányzott volna sem a pénz, sem a kellő szervezet, sem a szociális konszolidáció egy nagyszabású birtokpolitikai akció sikeres keresztülvitelére. Ha Darányi reformjavaslatát akkor keresztülvitték volna, aligha lett volna szükség tíz év múlva sokkal kedvezőtlenebb pénzügyi és szociális viszonyok között a földreformra, mert a Darányi-féle javaslat tíz év alatt lényegesen csökkentette volna a földbirtokmegosztás azon aránytalanságait, amelyek a későbbi földreformot szociális szempontból elháríthatatlan szükségességgé tették.

A politikai viszonyok, majd később a világháború kitörése folytán azonban Darányi birtokpolitikai reformjavaslata nem került keresztülvitelre, sőt a háborús költségek miatt az állam a telepítőakciót is kénytelen volt beszüntetni.

A háború alatt a hadinyereségek és konjunktúrális vagyoneltolódások folytán az a veszedelem fenyegetett, hogy a hadbavonultak családjaitól egyes spekulánsok összevásárolják a földeket s az eladó nagyobb birtokokat is megvásárolják, ami a különben is erősödő bomlasztó agitáció révén szo-

ciális kirobbanásokra fog vezetni. Másrészt a háború elhúzódása folytán mindinkább erősödött a gondolat, hogy a hazai föld védelmében elesett és kitünt földművelő katonák, illetve azok családtagjai földhöz juttattassanak.

Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök 1917-ben az országgyűlés felsőházában határozati javaslatot terjesztett elő, hogy az eladásra kerülő nagybirtokokra az állam, az altruista hitelszövetkezetek és a községek elővásárlási joga biztosíttassék s gondoskodás történjék, hogy minden nagybirtoknak 10.000 holdon felüli részét a frontviselt földművelők vehessék haszonbérletbe.

Mindezen körülmények hatása alatt a kormány 1917-ben háborús felhatalmazás alapján kiadott rendelettel a mezőgazdasági ingatlanok forgalmát eleinte a veszélyeztetett vidékeken, majd az egész ország területén hatósági ellenőrzés alá helyezte és a hadviseltek érdekében az elidegenítésre került ingatlanokra az állam elővásárlási jogát megállapította. Az állami elővásárlási jogot a földművelésügyi minisztérium a rendeletek alapján gyakorolta is és a földreform végrehajtásának megkezdéséig ilymódon többezer holdat juttatott a hadviselt földművelők kezére.

A forradalmak birtokpolitikája.

Minden előkészület megtörtént arra, hogy a háború befejezése után az állam megfelelő pénzügyi alátámasztással és lehetőleg az altruista szövetkezetek bevonásával földhöz juttatja a fronton kitűnt, elesett és rokkanttá vált földművelőket, midőn Károlyi Mihály gróf és társai a gyászos emlékü „Nemzeti tanács”-ban összeesküdve, 1918 október végén lázadást szítottak s az állami rendet teljesen felborították.

A forradalmi kormány, amelynek Buza Barna volt a földművelésügyi minisztere, attól tartva, hogy a falu népe, mely a fővárosban szervezett forradalommal szemben tartózkodóan viselkedett, a forradalom ellen fordul, általános földosztást hirdetett. Törvényhozás nélkül, rendeletileg adta ki az úgynevezett XVIII. számú néptörvényt a földosztásról az 1919. év elején. A rendelet a földreformot nagyon radikálisan kívánta megvalósítani. Szükség esetén 200 holdon felül minden mezőgazdasági ingatlan 1913-iki vételáron lett volna kisajátítandó, házhelyek és 1—20 holdig terjedő kisbirtokok létesítése végett. Ez a vételár csak $\frac{1}{3}$ -a lett volna a valódi értéknek, mert a magyar pénz 1919 elején már értékének 66%-át elvesztette. A földosztás fogatosításához a forradalmi kormány 1919 február végén többszáz ú. n. földosztóbizottság útján, minden előkészület nélkül, kapkodásszerűleg hozzá is fogott.

Munkáját azonban alig kezdte meg, a forradalmi agitátorok által fölízgatott emberek legtöbb helyen gyujtogatva és rombolva, maguk foglalták el a földesurak kastélyait és majorjait. A szocialisták pedig ellene fordultak a földosztásnak, mert — mint Pogány József akkori honvédelmi államtitkár s későbbi népbiztos kifejtette — a szocializmusnak nem érdeke, hogy a földnélküliekből földhözjuttatással újabb kigazdákat tenyésszenek, akik tudvalevőleg ellenségei a forradalomnak.

A kommunista forradalom 1919 március 19-én történt kitörésével megbukott a Károlyi-féle földosztás. A kommunista köztársaság nem engedte a nagybirtokokat fölosztani, hanem úgynevezett „termelőszövetkezeteket“ alakított minden nagybirtokból, melyek azonban minden voltak, csak szövetkezetek nem. A birtok élére ugyanis, amelyet köztulajdonnak nyilvánítottak, termelőbiztost állítottak s a gazdasági cselédségnek vésztörvényszék elé állítás terhe alatt megparancsolták, hogy a földművelésügyi népbiztosság által megszabott bér mellett, elköltözés lehetősége nélkül maradjon a helyén és teljesítse munkáját. A tanácsköztársaság egyébként minden földbirtokot egyelőre 100 holdon felül köztulajdonnak nyilvánított minden kárpótlás nélkül. A 100 holdon aluliak fokozatos elkobzását későbbre tervezte. A termelés nemcsak a szükséges forgótőkék híján, de az állami rabszolgasorsra jutott mezőgazdasági cselédség elkeseredése folytán is természetszerűen országszerte megakadt. A kommunisták a gazdaságokból rabolva rekvirálták nemcsak a vágóállatokat, de a tenyész- és igásállatokat is. A néhány hónapig tartó rendszer nemcsak

az egyes földbirtokosokat tette tönkre, hanem a jószágok és felszerelés elprédálásával és a földek megművelésének elhanyagolásával kiszámíthatatlan károkat okozott az ország mezőgazdaságának. Mivel pedig a tanácsköztársaság a legkisebb birtokosok termését is rendszertelenül rekvirálta, a kommunista birtokpolitika csak a birtokokra kiküldött idegen „termelőbiztosok“ és „politikai megbízottak“-nak továbbá a „népbiztosoknak“ volt jó, akik az általános nyomor és éhínség közepette dőzsölve éltek a gazdaságokból elrabolt élelmiszerekből.

A földreformtörvény és a novella.

A bolsevizmus nemcsak gazdaságilag tette tönkre az országot, hanem a lelkekben is káros nyomokat hagyott. Bár hiányzott az állam tőkeereje, mely a földreform tökéletes végrehajtásához szükséges, a nemzeti kormány, mely a kommunisták szökése után átvette az ország vezetését, tisztában volt az-
zal, hogy a földbirtok helyesebb megoszlása iránt mielőbb kellő rendszabályokat kell életbeléptetni, hogy a földnélküli földműveslakosságot újabb forradalmi izgatások többé magukkal ne ragadják. Az 1920 elején megtartott választásokon két nagy párt került be a nemzetgyűlésbe: az egyik a keresztény kisközgazda- és földművespárt, a másik a keresztény nemzeti egyesülés pártja. E két pártból alakult újra a kormány, de a földreformot különösen az előbbi vette programjába, mely a parlament legnagyobb pártja lett. Szabó István nagyatádi kisbirtokos és Rubinek Gyula, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatója s a magyar szövetkezeti élet egyik vezéralakja voltak a párt vezérei; mindketten egyidejűleg miniszterek is voltak az új nemzeti kormányban. A pártvezetésben Mayer János és sokorópátkai Szabó István kisközségek, akiknek egyike földművelésügyi államtitkár, a másik kisközségminiszter volt abban az időben, segédkeztek nekik.

A választások eredményéhez képest Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter, aki a magyar agrárpolitikának már a háború előtt is legtehetségesebb művelője volt, beható tanulmányok és széleskörű előkészületek után megalkotta a magyar földreform törvényjavaslatot, mely törvényjavaslatot „a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről” címmel hozott nyilvánosságra s terjesztett országos szaktanácskozás elé. Ezen a tanácskozáson Darányi Ignác, az országnak a háború előtt sok éven át volt kiváló földművelésügyi minisztere, szolt elsőnek a javaslathoz, melyet általánosságban úgy a földbirtokosok, mint a kisgazdák és szövetkezetek helyesléssel fogadtak.

A törvényjavaslat kész volt a parlamenti tárgyalásra, midőn kormányváltás következett be s Rubinek Gyula kereskedelmi miniszter lett az új kabinetben, melynek földművelésügyi minisztere, nagyatádi Szabó István terjesztette a javaslatot némi módosításokkal a nemzetgyűlés elé. A nemzetgyűlés hosszú vita után 1920 őszén, több-kevesebb módosítással egyhangulag fogadta el a törvényjavaslatot, mely 1920. évi XXXVI. törvényeikk gyanánt került a magyar corpus jurisba.

A törvény főbb rendelkezéseit a következőkben ismertetjük:

A reform célja.

A törvény célja az, hogy a magyar földbirtok megoszlását helyesebbé tegye. *A földreformhoz — illetve a földbirtok megoszlásához — szükséges ingatlanokat* az állam lehetőleg *szabadkézből, árverésen, vagy törvényben részére biztosított elővásár-*

lás jogán szerzi meg. Ha azonban a szükséges ingatlanok ott, ahol reájuk a földreform céljából szükség van, ezen módokon meg nem szerezhetők, az állam azokat *megváltás* útján is megszerezheti.

Ki kaphat földet?

Egyénileg senkinek sincs követelési joga arra, hogy neki az állam földet juttasson. Közérdekből tűzi ki célul a törvény a harctéren kitüntetett földmívelők, a földműves hadirokkantak, a munkaképes földműves hadiözvegyek és felnőtt földműves hadiárvák földhöz juttatását, gazdasági munkásházak emelését, a mezőgazdasági munkások, törpe- és kisbirtokosok földhözjuttatásával való megerősítését, a közalkalmazottak, a becsülettel szolgált katonák és az érdemes gazdatisztek földhözjuttatását, közoktatási célokat szolgáló intézmények és közlegelők létesítését, végül a haladó gazdálkodásnak irányt mutatni hivatott középirtokok alakítását.

A földhözjuttatás sorrendje a rendelkezésre álló föld mérvéhez képest a következő:

1. a hadirokkantak, hadiözvegyek és felnőtt hadiárvák családonként legfeljebb 600 négyszögöl házhelyhez és kerthez, továbbá, ha földmívelők, legfeljebb 3 kataszteri hold földhöz,

2. önálló és önjogú, földnélküli mezőgazdasági munkások pedig legfeljebb 3 hold földhöz juttathatók,

3. önálló és önjogú törpe- és kisbirtokosok földje a helyi családi birtoktípus nagyságáig, de legfeljebb 15 kat. holdig kiegészíthető,

4. közalkalmazottaknak, kisiparosoknak és ipari

munkásoknak, ha nincs földjük, legfeljebb 1 hold föld,

5. nyugdíjas közalkalmazottaknak és katonatiszteknek nyugdíjuk megváltási tőkéjével felérő értékű föld,

6. községeknek, közbirtokosságoknak, legeltetési társulatoknak közös legelő létesítésére vagy kiegészítésére szükséges terület, végül

7. a mezőgazdaság fejlesztése érdekében a kisgazdaságok között okleveles és hivatásos gazdáknak mintagazdaságok és középirtokok alakítására szükséges terület juttatható.

A 2—5. pont alattiaknak, ha sem házuk, sem házhelyük nincs, szintén juttatható házhely.

Egyenlő körülmények között a földhözjuttatásnál előnyben részesülnek a vitézségi érermel kitüntetett katonák és a többgyermekes családok.

Ki vannak zárva a földreform útján való földjuttatásból a fentiek közül is:

1. aki nem született magyar állampolgár, kivéve a viszonyosság esetét és kivéve ha az országba visszavándorló született magyar állampolgár gyermeke;

2. aki elmebeteg vagy gyengeelméjű, gondnokság alatt áll — kivéve a hadirokkantakat — vagy akinek a kiskorúsága meg van hosszabbítva;

3. aki politikai jogaitól bíróilag fel van függesztve;

4. aki csődben vagy kényszeregyezésben van vagy volt;

5. a katonaszökevények;

6. aki akár azért, mert büntetett, vagy az állam ellen irányuló, vagy nyereségvágyból elkövetett véttség miatt a bíróság jogerősen elítélt, vagy mert a

forradalmak idején az államra és társadalmi rendre veszélyes magatartást tanusított, földhözjuttatásra a közbecsülés szerint érdemetlen; végül

7. aki a földreformtörvény büntető rendelkezéseivel összeütközésbe kerül s különösen aki erőszakkal foglal földet.

Bíróság a reform végrehajtására.

A földreform végrehajtására a törvény alapján különleges legfőbb bíróságot kellett szervezni. Ez a bíróság az Országos Földbirtokrendező Bíróság, mely elnökből, másodelnökből, három tanácselnökből és negyven bíróból áll. A bíróság tagjait a kormány előterjesztésére a legfőbb bíróságok, a mezőgazdasági kamara és az altruista hitelintézetek, részben a szakminisztériumok jelölése alapján az államfő nevezte ki. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság a kormánytól függetlenül egyes tanácsokban dolgozik. Az egyes tanácsok által hozott ítéleteket felülvizsgálat végett a bíróság elnöke a saját elhatározásából, vagy a földművelésügyi miniszter indítványára az elnöki tanács elé viheti, mely jogerősen határoz. Az elnöki tanácsnak az elnökön, másodelnökön és tanácselnökön kívül hat bírói tagja van.

A reform módozatai.

A földbirtok helyesebb megoszlásának (földreformnak) keresztülvitele céljából szükséges földbirtokok megszerzése a törvény szerint a következő műveletek útján történik:

- a) szabadkézből vagy árverésen,
- b) megváltás,

c) elővásárlás,

d) haszonbérletek átvétele

útján az állam, illetve az állam által kijelölt altruista hitelintézetek (Országos Központi Hitel-szövetkezet, Magyar Földhitelintézet, Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete, Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége) részéről. Végül

e) ingatlanfeldarabolás

más jogi vagy természetes személyek — szóval magánosok — útján is történik a földbirtok megoszlása, mely esetben ugyancsak szükséges az Országos Földbirtokrendező Bíróság jóváhagyása.

Szabadkézből, illetve árverésen ezidőszerint az állam szűkös anyagi eszközcire való tekintettel nem igen vásárol birtokot. A kijelölt hitelintézetek is alig egy-két esetben vásároltak az elmúlt években parcellázásra birtokot. Eszerint, bár a törvény utal erre elsősorban, ez a módozat a gyakorlatban alig érvényesül a földreform keresztülvitelében.

Elővásárlás.

A felosztásra szükséges birtokokat másodsorban elővásárlás útján szerezheti meg az állam a törvény szerint. Az államot földbirtokpolitikai célra minden mezőgazdasági ingatlan elidegenítése esetén elővásárlási jog illeti meg.

Kivételek, ahol nincs helye elővásárlási jognak:

1. ha az ingatlan község (város) belterületén fekszik;

2. ha a felek egyike az Országos Központi Hitel-szövetkezet vagy a Magyar Földhitelintézetek Szövetsége;

3. ha a rokonok között történt az ingatlanelidegenítés;

4. ha a megszerzett ingatlan a szerző fél egyéb birtokával együtt 50 kat. holdat meg nem halad s a szerző hivatásos mezőgazda, hadirokkant, hadiözvegy, hadiárva vagy köztisztviselő;

5. ha ötven holdnál nem nagyobb birtokos saját vagy rokona földjét vásárolja vissza;

6. ha az ingatlanszerzés a kisajátítás jogán történik.

Az állami elővásárlási jog gyakorlása a következőképpen történik. A telekkönyvi hatóság a tulajdoni átírás előtt az elidegenítő jogügyletről szóló okirat egyik példányát 8 nap alatt fölterjeszti a földművelésügyi miniszterhez, másik példányát pedig a szerző fél beadványával együtt átteszi a vármegyei gazdasági albizottsághoz. A gazdasági albizottság 15 napon belül köteles határozatot hozni s határozatát az iratokkal együtt ugyancsak a földművelésügyi miniszterhez felterjeszteni.

A földművelésügyi miniszter az elővásárlási jog gyakorlása kérdésében az iratok felérkezésétől számított 45 napon belül nyilatkozik s nyilatkozatát az iratokkal együtt hozzájárulás végett az Országos Földbirtokrendező Bírósággal közli. A határidőt a miniszter indokolt esetben egyszer 45 nappal meghosszabbíthatja a bíróság hozzájárulásával. A bíróság a jóváhagyás tekintetében az iratok vételétől számított 30 napon belül dönt s erről az érdekelt feleket haladéktalanul értesíti.

Az elővásárlás kérdésében tehát legrosszabb esetben $(8+15+45+45+30=)$ 143 nap alatt történik döntés,

mely határidőt olyan esetben, mikor általában árverésen való ingatlanszerzésről van szó, az újabb törvények jelentékenyen megrövidítik.

Árverésen szerzett ingatlanoknál ugyanis (1925. évi VIII. t.-c. 27. §.) a földművelésügyi miniszter 30 nap alatt köteles nyilatkozni és elővásárlás esetén a vételárat ugyanezen határidőn belül a telekkönyvi hatóságnál megfizetni. A mezőgazdasági hitel előmozdításáról szóló 1925. évi XV. törvény értelmében a jelzálogkölesönökkel terhelt ingatlanok árverése esetén a földművelésügyi miniszter vagy az a szervezet, melynek a miniszter az elővásárlási jog gyakorlását átengedi, legkésőbb 8 nappal az árverés előtt a végrehajtó hitelező követelését készpénzben magához válthatja, mely esetben a hitelező jogaiba lép. Ha a földművelésügyi miniszter az árverésen szerzett birtokoknál a jelzett 30 napon belül nem nyilatkozik, vagy a vételárat ugyanezen határidőn belül nem fizeti le a telekkönyvi hatóságnál, a telekkönyvi hatóság az árverési vevő tulajdonjogát köteles bejegyezni. Ez esetben az ügylet nem kerül az O. F. B. elé jóváhagyásra. A határidők elmulasztása esetén a jogügyletet úgy kell tekinteni, hogy a földművelésügyi miniszter az elővásárlási jogot gyakorolni nem kívánja. A miniszter az O. F. B. hozzájárulásával az elővásárlás jogának gyakorlásáról le is mondhat. Ez esetben az érdekelt községek előjáróságait meg kell hallgatni.

A földművelésügyi miniszter ugyancsak az O. F. B. hozzájárulásával az elővásárlási jogot esetről-esetre átengedheti a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének, az Országos Központi Hitel-szövetkezetnek, vagy kellő ellenőrzés alatt álló más

megfelelő szervezetnek. Ez a szervezet az elővásárlott birtok felhasználására vonatkozó tervezet elkészítésénél a tervezetet köteles a földművelésügyi miniszternek s az O. F. B.-nek is bemutatni, melynek jóváhagyásától függ annak végrehajtása.

Az elővásárlás útján szerzett birtokért az állam, illetve a helyébe lépő szervezet a szerződésbeli vételárat köteles ugyancsak az ott jelzett időben és módzatok mellett megfizetni. Vitás esetben az O. F. B. dönt.

Mióta a földbirtokrendezés folyik, az állam hozzávetőleg 230 esetben gyakorolta az elővásárlási jogot több mint 17 ezer katasztrális holdra. Hogy nem öltött nagyobb méreteket az elővásárlási akció, annak az az oka, hogy a birtokforgalom meglehetősen csökkent, mióta a birtokrendezés folyamatban van, másrészt a kellő forgótőke híján a minisztérium is csak a legszükségesebb esetekben élt az elővásárlás jogával.

Megváltási jog.

Miután sem a szabad kézből, sem az elővásárlás útján való megszerzés nem nyújtott lehetőséget arra az államnak, hogy a helyesebb földbirtokmegosztást néhány év alatt keresztülvigye, a földbirtokrendező tevékenység általános módozatává lett a harmadik módozat, t. i. a megváltási eljárás.

A megváltási eljárást azonban csak a törvény kihirdetésétől (1920. december 7.) számított öt éven át lehetett indítani. Tehát 1925. december 7. óta új megváltási eljárás indításának nincs helye. Ez azt jelenti, hogy a tulajdonképeni földreform (megváltási) eljárás rövidesen megszűnik, mert 1925. de-

cember 7. óta már csak ott van folyamatban, ahol ezen időpontig azt megindították. Ezeken a helyeken pedig 1927. évben szintén nagyobb részt befejezik, úgy hogy a kormány ez év végén be is akarja szüntetni a földreform bíróságot.

Mindazáltal ismertetjük a törvény idevonatkozó rendelkezéseit is, hogy tiszta képet adjunk a reform jogi strukturájáról.

Az alaptörvény (1920 : XXXVI.) kimondja, hogy az O. F. B. által közérdekűnek nyilvánított földbirtokpolitikai célokra szükséges mezőgazdasági ingatlanokat az állam megváltás útján is megszerezheti a megfelelő sorrendben.

Minő birtokokat lehet megváltani?

A háborús mezőgazdasági ingatlan, melyet élők közti jogügylettel 1914 július 28. és a törvény életbelépési napja, 1920. december 7. közt idegenítették el, továbbá, amely nyilvános számadásra kötelezett vállalat vagy egyesület tulajdona, végül amelynek tulajdonosát az állam ellen irányuló büntett vagy vétség miatt, avagy mint katonát szökés miatt elítélték, az állam egész terjedelmében is megválthatja.

Kivételt képez s így nem váltható meg a háborús szerzeményű birtok:

a) ha az ingatlan község belterületén fekszik s nem nélkülözhetetlen része valamely egészen megváltható földbirtoknak;

b) ha a szerző, illetve elidegenítő fél az Altruista Bank vagy az Országos Központi Hitelszövetkezet;

c) ha a szerző fél az eladóval egyenes ágon vagy oldalágon unokatestvérénél nem távolabbi rokonság-

ban van, házastársi vagy közeli sógorsági viszonyban van;

d) ha a háború alatt szerzett ingatlan a szerző fél egyéb ingatlanaival együtt az 50 kat. holdat nem haladja meg, emellett a szerző fél földműves, hivatásos vagy okleveles gazda, katona, hadirokkant vagy ilyennek özvegye vagy árvája. Ha a megszerzett ingatlan a régebbi szerzeménnyel együtt az 50 holdat meghaladja, csak a birtok 50 holdon felüli része váltakozhat meg, kivéve azt az esetet, ha a szerző fél kizárólag gazdálkodással foglalkozik. Ez esetben a törvény 100 holdat mentesít;

e) ha a szerző fél régi családi birtokot vásárolt vissza a háború alatt;

f) ha olyan mezőgazdasági ingatlanról van szó, mely az okszerű erdőgazdaság folytatásához szükséges;

g) ha a birtok szerzése kisajátítási eljárás vagy a földművelésügyi miniszter által jóváhagyott parcellázási eljárás folytán történik.

A bíróság a háború alatt szerzett s egész terjedelmében megváltható földbirtoknak megváltását méltánylást érdemlő esetben mellőzheti, de csak akkor, ha a tulajdonos igazolja, hogy a földbirtok szerzésére szolgált vagyoni erő nem a háborús szerzési lehetőségek kifogásolható kihasználásával jött létre és ha egyuttal a szerző fél földműves, hadirokkant, közalkalmazott, katona, az említett személyeknek házastársa, özvegye, árvája, vagy általában hadiözvegy, hadiárva, illetve hadirokkant. Akkor is eltekinthet a bíróság a megváltástól, ha a tulajdonos közeli rokonainak a régi családi birtokát szerezte

vissza, vagy régi családi birtokát adta el, hogy az újat megvehesse.

Erdőt csak akkor lehet megváltani, ha az egy egészen megváltható földbirtoknak kiegészítő része. Az ily módon megszerzett erdőt azonban feldarabolni nem szabad.

Ott, ahol az erdészeti érdekek ezzel sérelmet nem szenvednek, a földművelésügyi miniszter meghallgatásával az O. F. B. arra kötelezheti az erdei terület birtokosát, hogy a legeltetésre alkalmas területét meghatározott időre, legeltetésre adja bérbe, a bíróság által kijelölt kisembereknek. Erről csak az esetben lehet szó, ha más úton legelőről nem lehet gondoskodni s ennek híján a helyi állattenyésztés hanyatlásától kellene tartani.

Másodsorban megválthat az állam bármely nagybirtokból annyit, amennyinek megváltása az O. F. B. megállapítása szerint a nagybirtok meg nem váltott részein üzemének megfelelő okszerű gazdálkodás nem gátolja. Egész terjedelmében is megváltható azonban a háború előtt 50 éven belül szerzett nagybirtok, mely akár egyszer is oly módon cserél gazdát, hogy a törvény értelmében az elővásárlást gyakorolni lehetett volna. Még ilyen esetben is mellőzni kell az egész terjedelemben való megváltást, ha a tulajdonosnak nincs másutt birtoka.

Közép- vagy kisbirtok általában nem váltható meg. Kivételt képeznek a háború alatt szerzett birtokok s olyan 50 éven belül szerzett kisebb birtokok, melyek a bíróság megállapítása szerint a földbirtokrendezéshez feltétlenül szükségesek. A kis- és közép-birtok mentesítését a bíróság a fenti kivételes esetben is mellőzheti, ha az ingatlan tulajdonosa kizáró-

lag hivatásos földműves vagy ilyennek leszármazója, vagy ha a tulajdonos, illetve az a hozzátartozója, akiről a birtok reászállott, a birtokos régi családi birtoka helyébe szerezte.

A reformtörvény általában kiveszi a közép- és kisbirtokot a megváltás alól. A birtok típusának megállapítására a törvény azt az utasítást adja, hogy vita esetén a bíróság döntse el, mely birtok középirtok, melyik nagyirtok. Középirtok általában véve területére való tekintet nélkül a kisbirtokot meghaladó minden olyan önálló gazdasági üzem, melyet birtokosa vezető szakértő alkalmazása nélkül is elvezethet. Nagyirtok általában az a birtok, melynek területe az erdők és művelés alatt nem álló részt kivéve, az 1000 kat. holdat eléri s amelynek legalább 8000 aranykorona kataszteri tiszta jövedelme van. A földbirtok jellegének megállapításánál a birtokos két vagy több helyen fekvő minden mezőgazdasági földbirtokát össze kell számítani.

A megváltás sorrendjében első helyen áll a háborús birtok, melyről fentebb már szoltunk. A nagyobb nagyirtokok megelőzik a kisebb területű nagyirtokokat. Egyenlő feltételek mellett a következő sorrendben kerülnek megváltási eljárás alá a nagyirtokok:

1. Az a birtok, melynek tulajdonosa elmebeteg, vagy más súlyos fogyatkozás miatt gondnokság alá van helyezve, ha egyenes leszármazója nincs és ilyen nem is várható.

2. Az 50 éven belül szerzett birtok.

3. Az a birtok, melynek tulajdonosa az év nagyobb részében nem tartózkodik az országban.

4. A rosszul kezelt birtok.

5. Amely birtok tulajdonosának több helyen és több birtoka van, mint ahány gyermeke.

6. A nem saját kezelésben lévő birtok.

7. A gyermektelen tulajdonos birtoka.

A vásárolt birtok megelőzi az örökölt birtokot.

Ha a birtokos igazolja, hogy 10 éven belül birtokpolitikai célokból parcellázott a birtokából, ezt a megváltási eljárásban figyelembe kell venni s a birtok esetleg mentesíthető.

Házhelyek kiosztása céljából minden, még a legkisebb birtokból is lehet megváltani területeket. Ilyen esetben azonban a kisbirtok tulajdonosát a bíróság cserefölddel kárpótolja a határban lévő nagyobb birtokból.

Földhözjuttatás célját szolgáló megváltás alól azonban általában nemcsak a kis- és középbirtok van mentesítve, hanem különös kiméletben részesíti a novella a középiskolákat fenntartó szerzetesrendek és a kultuszminiszter felügyelete alatt álló közérdekű alapítványok birtokait is, amelyekből lehetőleg nem megváltás útján vesz igénybe a bíróság földterületeket, hanem hosszúlejáratú kishaszonbérletek útján. A gyakorlatban hasonló kiméletben részesülnek az állami mintagazdaságok (koronauradalmak és ménesbirtokok) is, melyeknek a területe a 60 ezer holdat meghaladja.

A megváltás alól mentesítendő indokolt esetben:

1. a különben megváltható földbirtok ama része, amely kert, gyümölcsös, szőlő, faiskola vagy olyan ingatlan, mely az okszerű gazdálkodás okszerű folytatásához feltétlenül szükséges és pótolhatatlan;

2. a városokban a közérdekű célra kijelölt területek;

3. a fürdőügyi célt szolgáló területek a Balaton mellett a vízszéltől 500 méter szélességű körzetben lévő területek;

4. a nádas, füzes befásításra váró kopár vagy futóhomokterületek, tó, vagy tőzegtermelő területek;

5. mezőgazdasági iparüzem céljait szolgáló területek.

Mellőzhető a földbirtok ama részének a megváltása is, mely a közfogyasztásra már legalább 6 év óta szállító tehenészet fönntartására feltétlenül szükséges. Mellőzhető végül a földbirtok ama részének a megváltása is, mely a tulajdonos gazdasági iskolát végzett ivadéka, vagy házastársa részére megfelelő gazdálkodás folytatásához szükséges.

A törvény a megváltást szenvedő helyzetét is megkönnyíti, hogy megengedi, hogy a birtokos kívánatára a község megkérdezésével a megváltási eljárás lefolytatása nélkül a bíróság előre is megállapítsa, hogy a birtokból megváltás útján megnyit szerezne meg az állam. A bíróság ily esetben felhívással fordul a birtokoshoz, hogy a megjelölt területet magánúton adja el a földhöz juttatásra érdemeseknek. S ha a birtokos ezt nem teszi, következik csak a megváltási eljárás, melyet az alábbiakban ismertetünk.

Megváltási eljárás.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság vagy az érdekeltek, vagy a község kérelmére, vagy a földművelésügyi miniszter indítványára, vagy hivatalból határozta el valamely községre, illetve birtokra nézve a megváltási eljárás megindításának a megengedését, melyet a telekkönyvben is följegyeztek.

A megváltási eljárás megindításának megengedése iránt a törvény kihirdetésétől számított öt éven belül hozhatott csak határozatot a bíróság. Eszerint 1925. december 7-iki után a bíróság már nem rendelheti el sehol a megváltási eljárás megindítását. Erre nincs is szükség, mert az ország 3800 községéből 3700-nál több községben a bíróság már 1925. december 7-e előtt elrendelte az eljárás megindítását, a fönmaradt alig száz községben pedig a földművelésügyi miniszterium s a bíróság megállapítása szerint a lehetősége sincs meg a megváltásnak.

A megváltási eljárás lefolytatására különben már egyáltalán nem állapít meg határidőt a törvény, úgy, hogy a földbirtokrendezés keretében folyó megváltási eljárások befejezésére pontos határidőt mondani nem lehet. Nyilván egy évig eltart még, míg a megindított megváltási eljárások s a megváltás tárgyában hozott bírói ítéletek végrehajtása, illetve a birtokbajutások befejeződnek.

A megváltási eljárásra az Országos Földbirtokrendező Bíróság az eljárást elrendelő határozatában egyidejűleg bírót küld ki, aki a helyszíni tárgyalást vezeti. A kiküldött bíró tárgyalóbizottságot alakít és pedig legkésőbb 60 nap alatt az országos bíróság megengedő határozata után. A bizottság tagjai rendszerint az érdekelt birtokosok szakértői, a földet kérők szakértői, a földművelésügyi miniszter szakértője (rendszerint a járási vagy megyei gazdasági felügyelő, kivételesen a miniszteriumból kiküldött szakértő), továbbá a járási hatóságot képviselő főszolgabíró s esetleg a községi képviselőtestület vagy a járási mezőgazdasági bizottság egy-két tagja. A tárgyalóbizottság munkáját a bíró vezeti. Az eljárás

szóbeli, de a felek írásban is beadhatják megjegyzéseiket.

A helyszíni tárgyalás előtt a bíró elrendeli a földhöz vagy házhelyhez jelentkezők összirását. A községi előljáráóság által foganatosított összeírást közszemlére kell kitenni. A bíró az összeírást a községi képviselőtestület és a tárgyalóbizottság meghallgatásával, a közszemlére való kitétel alatt beadott észrevételek figyelembevételével felülvizsgálja, kiigazítja s a kiigazított névjegyzéket a községházán közszemlére kitéti. A névjegyzék ellen 15 napon belül lehet fölszólalni a tárgyaló bíró útján az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz. Az összeíráshoz való fölvételek és a juttatás mértéke tekintetében véglegesen az Országos Földbirtokrendező Bíróság dönt.

A helyszíni tárgyalást a bíró azzal kezdi meg, hogy megkísérli az egyezséget a birtokosok és a földet kérők között. Ha az egyezés sikerül, azt az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz fölterjeszti jóváhagyás végett. Az egyezés vonatkozhatik különösen a megváltandó területek mennyiségére és helyére, a megváltási ár nagyságára és a fizetés módzataira. Az egyezéseket az országos bíróság soronkívül intézi el.

Ha egyesség nem jön létre, a tárgyaló bíró a tárgyaló bizottság meghallgatása és esetleges helyszíni szemlék után javaslatot készít. A bizottságban szavazásnak helye nincs. A javaslatot a bíró a szakértők észrevételeinek meghallgatása után legjobb tudása szerint állapítja meg. A többi bizottsági tag külön véleményét azonban jegyzőkönyvbe foglalni s a javaslathoz kell csatolni. A javaslatot a meg-

jelentek előtt ki kell hirdetni s 15 napon át a község-házán közszemlére kitenni.

A bíró a helyszíni tárgyalás alkalmából abból az érdekeltségből, melynek javára a megváltás történik, választmányt is alakíthat, úgy hogy abban minden egyes kategória képviselve legyen. A választmány a bizottság munkájában, mint véleményező szerv szerepel s a hozzá intézett kérdésekre szótöbbséggel határoz.

A közszemlére kitett javaslat ellen az érdekelt felek, vagy a község „észrevételeket“ adhatnak be és pedig akár szóval a községi előjáróság vagy a tárgyaló bíró útján, akár írásban az Országos Földbirtokrendező Bíróságnál a javaslat kitételének utolsó napjától számított 15 napon belül. Az észrevételeknek fellebbezésszerű jellege van a bírói javaslattal szemben. Az észrevételek beadására az Országos Bíróság határidőt is tűzhet ki.

A bírói javaslat az O. F. B.-nél kerül döntő tárgyalásra. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság négy tanácsban tárgyalja a megváltásokra vonatkozó javaslatokat, mely tanácsok közt föl vannak osztva az ország vármegyéi, úgy hogy mindegyik tanács meghatározott vármegyék községeinek a földbirtokügyeit tárgyalja. Az egyes tanácsokon kívül a nagy ügyforgalom miatt póttanácsok is dolgoznak.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság a tárgyaló bíró által hozzá felterjesztett ügyekben — kivéve a házhelyek juttatását, ahol a gyors eljárás érdekében nincs nyilvános tárgyalás — a megváltóhatóság és annak terjedelme kérdésében érdemi határozatot nyilvános előadás alapján hoz. A bírói el-

járásban teljesen érvényesülnek a polgári eljárás szabályai. Az érdekelt felek képviseltethetik magukat és szóbeli észrevételeket is tehetnek az előadó bíró előadmányára.

A tanács ítéletét az elnöki tanács felülbíráhatja. Az Országos Földbirtokrendező Biróság elnöke a saját maga vagy a földművelésügyi miniszter indítványára az ítélet meghozatalától 15 napon belül, az elnöki tanács elé viheti a tanácsok ítéletét, különösen oly esetekben, midőn azoknak a végrehajtása ellenkezik a méltányossággal. A tanácsok ítélete tehát csak oly esetben jogerős, mikor azok elnöki tanács elé nem kerülnek, vagy az elnöki tanács azokat meg nem változtatja.

Az elnöki tanács szóval felebbviteli szerv, mely végérvényesen dönt. Elnöke az Országos Földbirtokrendező Biróság elnöke, tagjai a tanácselnökök s a bíróság hat tagja, akiket esetenként a teljes ülés választ. A feleknek az elnöki tanács elé is joguk van írásbeli észrevételeket tenni.

Az elnöki tanács határozata után jogerős az ítélet. Az ítélet végrehajtását a bíróság vagy a már jelzett altruista hitelszervekre bízza, vagy a földművelésügyi minisztérium műszaki hivatalára. Ezek a megváltott területek fölosztására műszaki tervet készítenek, azt a helyszínen végrehajtják s a jogi és telekkönyvi munkálatokat is elvégzik. Mindezzért házhelyenkint (200—600 □-öl) legfeljebb 35, földek kiosztásánál pedig kat. holdankint legfeljebb 45 kgr. búza árát szedhetik be a földhözjutottaktól. Ebben az összes eljárási költségek befoglaltatnak. Mikor a tervek elkészültek s a földosztás megtörtént, a tárgyaló bíró birtokba vezeti a földhözjutottakat s

erről az O. F. B.-nek jelentést tesz. Az O. F. B. illetékes tanácsa az ítélet végrehajtását felülbírálja s jóváhagyja. Ezzel a megváltási eljárás befejeződik.

A megváltási eljárás befejezésének a telekkönyvben való följegyzését az érdekelt birtokos kérelmére a bíróság elrendelheti. A bíróság 60 napon belül köteles nyilatkozni. Az olyan földbirtokra nézve, melyre az O. F. B. a megváltási eljárást ítélettel vagy határozattal befejezte, újabb megváltási eljárás elrendelésének nincs helye. Folytatólagos eljárásnak van helye, de csak ott, ahol a bíróság a megváltást valamely okból korlátozza s a tulajdonos nem felelt meg kötelezettségének, vagy a novella kihirdetése (1924. május 3.) után ítélettel eldöntött megváltási ügyekben az ítélet meghozatalától számított egy éven belül, ha az O. F. B. elnöki tanácsa különös méltánytalanság fenforgása esetén megengedi. Háborús birtoknál és házhelyek kiosztása céljából újabb eljárásnak is van helye.

A megváltott földek vételára.

Az állam a megváltott földbirtokokat teljes értékben váltja meg. A megváltási árat, ha egyezség útján annak megállapítása nem lehetséges, az összes körülmények figyelembevételével s a felek szakértőinek meghallgatása után vegyes bíróság állapítja meg, melynek elnöke a kiküldött bíróstagjai a bíró által kijelölt két szakértő. Másod- és végső fokon az Országos Földbirtokrendező Bíróság dönt az árkérdésben. Nagyon fontos intézkedése a magyar földreformtörvénynek, amelyet külön ki kell emelni a szomszédos országok földreformjainak a

megváltást szenvedőre nézve sérelmes intézkedéseivel szemben, hogy a föld *teljes értékét* téríti meg a birtokosnak. Mint ismeretes, ezzel szemben a román és cseh földreform során alig 3, illetve 10%-át kapja meg a tulajdonos a tőle elvett föld értékének.

Miután a korona esése miatt egyelőre nem lehetett a vételárát véglegesen megállapítani, a törvény által nyújtott fölhatalmazás alapján az O. F. B. legtöbb esetben legfeljebb tíz évre elhalasztotta a vételár megállapítását s ezen időre haszonbér fizetésére kötelezte a földhözjutottakat. A haszonbéreket az ármegállapító fenti eljárás szerint ugyancsak a bíróság állapította meg a helyben szokásos haszonbérek arányában.

A megváltási eljárást nagyban megkönnyítette az a körülmény, hogy a vagyonváltságot az 1921. évi XLVII. törvény értelmében az ezer holdnál nagyobb mezőgazdasági birtokok természetben voltak kötelesek leadni, és pedig a birtok nagysága szerint 14—20%-ban. Ez utóbbi százalék már csak az 50 ezer holdat meghaladó birtokoknál volt érvényes. Ilyenkép mintegy 450 ezer hold földterület jutott az állam tulajdonába, melyet a törvény értelmében az állam az O. F. B. rendelkezésére bocsátott földbirtokpolitikai célokra.

A vagyonváltsági földek haszonbérét, illetve vételárát, melyet a földhözjutottak tartoznak fizetni utánuk, az Országos Földbirtokrendező Bíróság a pénzügyminiszternek 1926. évi október 23-án 100/P. M. szám alatt megjelent rendelete szerint állapítja meg. A rendelet négy csoportot különböztet meg:

a) a hadirokkantak, hadiárvák, hadiözvegyek s a haretéren kitüntetett frontviselt földművelők földhöz-

juttatása (1920:XXXVI. t.-c. 2. §-a 1. pontja alapján);

b) földműves munkások, kiskgazdák s egyéb kisemberek földhözjuttatása (1920:XXXVI. t.-c. 2. §. 2—5. pontja alapján);

c) községek, vagy legeltető társulatok közös legelőkhöz juttatása (1920: XXXVI. t.-c. 2. §. 6. pontja alapján);

d) magánegyének középirtokhoz juttatása (1920: XXXVI. t.-c. 2. §. 7. pontja alapján).

A rendelet az évi haszonbért a kiosztott föld kataszteri tiszta jövedelme szerint állapítja meg és pedig a következőkép:

Az a) csoportbeliek (hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárva s kitüntetett katonák) haszonbér fejében a nekik jutott föld kataszteri tiszta jövedelmének minden koronája után évente 1 P 80 fillért fizetnek. De a haszonbér kataszteri holdanként nem lehet kevesebb 10 P 80 fillérnél és nem lehet több 36 pengőnél. Miután egy hold föld kataszteri tiszta jövedelme átlag Magyarországon 9 P 35 f., tehát kerek számban 10 aranykorona, átlagosan 10 P 80 fillért fizetnek a hadirokkantak, árva és özvegyek évente haszonbér gyanánt a nekik juttatott föld után.

A b) csoportbeliek (földműves munkások, törpebirtokosok, kiskgazdák) a nekik juttatott vagyonváltás föld kataszteri tiszta jövedelmének minden koronája után haszonbér gyanánt:

1. az első öt gazdasági éven át évenként 2 P 40 f.-t;

2. azontúl pedig évenként 2 P 88 f.-t fizetnek.

A haszonbér kataszteri holdanként nem lehet kevesebb 16 P 80 fillérnél és nem lehet több 60 pengőnél.

A *c)* csoportnál (közöslegelő juttatás) a haszonbért az esetben, ha a bíróság olyan legelőt juttat a községnek, vagy legeltetőtársulatnak, mely eddig szántóföld vagy rét volt, ugyanoly összegben állapítják meg, mint a *b)* csoportbelieknél. De ha eddig is legelő volt a juttatott terület, akkor kataszteri holdanként 7 P 20 fillér — 14 P 40 f. a haszonbér.

A *d)* csoportbeliek (magánegyének középirtokhoz juttatása) a középirtok után rendesen kataszteri holdanként a kataszteri tiszta jövedelem minden aranykoronája után évi 2 P 88 f.-t fizetnek haszonbér gyanánt. De a pénzügyminiszter kívánságára a környéken szokásos, szóval esetleg nagyobb haszonbért is megállapíthat a bíróság. Ide tartozik minden juttatott földirtok (mintagazdaság is), mely 15 kat. holdnál nagyobb.

Az így megállapított haszonbért azonban a vagyonváltságföldek után csak 1930 január hó 1-től kezdve kötelesek fizetni az *a)* és *b)* csoportbeli földhözjutottak. Az 1926—1929. évekre terjedő átmeneti időben ennél kevesebb a haszonbér és csak fokozatosan emelkedik, míg 1930-ban el nem éri az előbbi bekezdésben jelzett összegeket. A rendelet 15—17. §-ai szerint az *a)* és *b)* csoportbeliek (hadirokkantak, hadiárvák, hadiözvegyek, kitüntetett frontkatonák, földműves munkások és kiscgazdák) a következő táblázat szerinti haszonbért fizetik évente katasztrális holdanként:

Vagyonváltsági föld haszonbére.

(Katasztrális holdanként pengőben.)

Melyik évre	a) Hadi rokkantak, hadi- árvák, hadiözvegyek és kitüntetett frontkatonák részére			b) Földműves munkások és kis- gazdák részére			
	a kat. tiszta jö- vedelem minden aranykoronája után	a haszonbér legkisebb összege	a haszonbér legnagyobb összege	a kat. tiszta jö- vedelem minden aranykoronája után		a haszonbér legkisebb összege	a haszonbér legnagyobb összege
				az első öt évben	azonután		
1926	1·50	9	30	2	2·40	14	50
1927	1·50	9	30	2	2·40	14	50
1928	1·65	9·90	33	2·20	2·64	15·40	55
1929	1·72	10·35	34·50	2·30	2·76	16·10	57·50
1930 és a ké- sőbbi évekre	1·80	10·80	36	2·40	2·88	16·80	60

A föld vételára a kiosztott vagyonváltságföldeknél rendszerint a megállapított évi *haszonbér huszonötszöröse*. A vételár megállapításánál az első öt évre megállapított, tehát a fenti táblázat szerint az 1930. évre fizetendő haszonbért kell alapul venni s ennek a huszonötszöröse a föld vételára. Nagyjában ehhez igazodik a magánosoktól megváltott földek vételára is, melyet a bíróság állapít meg két szakértő közreműködésével.

A vagyonváltságföld vételára fizethető akár egyszerre, — a 100/1926. P. M. sz. rendelet szerint — akár részletekben, akár előre megállapított törlesztő terv szerint. Bármely esetben is helye van rendkívüli törlesztésnek, vagy a hátralékos ár teljes kiegyenlítésének.

A vagyonváltságföldből földhözjuttatott tulajdonjogát a telekkönyvbe csak akkor jegyzik be, ha a föld vételárát teljesen kifizette.

A pénz értékének bizonytalansága és az állam súlyos pénzügyi helyzete sokáig nem tette lehetővé, hogy a kormány a földreform financirozásáról gondoskodjék. Nyilván sor kerül azonban arra, hogy megfelelő hitelről lehet gondoskodni, melyből a megváltást szenvedők megkapják megváltott földjeikért az így megállapított teljes értéket. Az e célból kibocsátandó járadéklevelek kamataira és tőketörlesztési részleteire biztos fedezetet nyújtanak a földhözjutottak kamat- és részlettörlesztési tartozásai, melyeket közadók módjára hajtanak be. Ez esetben ugyanis lehetővé válik, hogy a földhözjutottak hosszabb (30—50 év) időn át törlesztéses módozat mellett fizessék meg a föld árát, melyhez a megváltást szenvedők viszont azonnal hozzájutnak, hogy megmaradt földbirtokukat intenzívebben instruálhassák.

A földbirtok helyesebb megoszlását szolgálja továbbá

a haszonbérletek átvétele

az állam részéről. A mezőgazdasági haszonbérletekről szóló szerződéseket 30 napon belül be kell mutatni az illetékes vármegyei gazdasági albizottságnál. Ha az albizottság a szerződést jóváhagyja, a gazdasági felügyelő, vagy a tisztí főügyész a földművelésügyi miniszter, vagy az O. F. B. utasítására, illetve az érdekelt község kérelmére köteles a jóváhagyó határozatot megfellebbezni. A fellebbezési határidő 30 nap, nagybirtoknál esetleg 60 nap. Az O.

F. B. akkor tagadhatja meg a haszonbérleti szerződés jóváhagyását, ha az állam nevében a földművelésügyi miniszter, illetve akinek a földművelésügyi miniszter átengedi, a haszonbérletet át akarja venni. Ez rendesen akkor történik, ha a földművelésügyi minisztérium szükségét látja annak, hogy az illető nagyobb birtok haszonbérlete birtokpolitikai érdekből a kisebb gazdák kezére jusson. E célból az Országos Központi Hitelszövetkezet vagy az Altruista Bank földbérlő szövetkezetben tömöríti a kisebb gazdákat, akik ilyenénkép egyetemleges felelősséggel veszik át a haszonbérletet, melyért a központi hitelintézet is szavatol. Az állam, illetve az intézet minden esetben köteles a haszonbérleti szerződést a maga egészében átvenni, úgy hogy a bérbeadót semmi anyagi károsodás ne érje.

Ha a 100 kat. holdon felüli haszonbérletet egészen átvenni nem célszerű, az Országos Földbirtokrendező Bíróság arra kötelezheti a szerződés tudomásvételekor a haszonbérlőt, hogy haszonbérlete mezőgazdasági területe legfeljebb 15%-át közvetlenül adja haszonbérbe kiserbereknek.

A haszonbérbeadó a szükséges adatok bemutatásával kérdést is intézhet a bírósághoz, hogy haszonbérbeadás esetén tudomásul veszi-e a szerződést vagy kívánja-e, hogy a jelzett 15%-ot kishaszonbérletekbe adja. Ha a bíróság 60 napon belül ilyen határozatot hoz, a tulajdonos a tervezett haszonbérleti szerződést mellőzheti.

Haszonbérbeadott birtokoknál, ha azok mezőgazdasági területének terjedelme a 2000 holdat meghaladja s az illető birtokból 15%-ot birtokpolitikai célokra még igénybe nem vettek, 15%-nak kishaszon-

bérleti célokra való átengedését szintén elrendelheti a bíróság.

A földbirtokreform céljait szolgálja végül:

az ingatlaneldarabolások

ellenőrzése is. Aki mezőgazdasági ingatlant kíván elidegeníteni, mielőtt a parcellázást megkezdené, köteles szándékát minden egyes ingatlanra külön-külön bejelenteni a gazdasági felügyelőségnek. A gazdasági felügyelő a bejelentésről tanusítványt ad. A vételi szerződéseket a községi előljárásnak kell láttamoznia.

Az ingatlaneldarabolásokat az Országos Földbirtokrendező Bíróság ellenőrzi, melynél fogva a vételi szerződéseket bekövetelheti s elrendelheti, hogy a tulajdonjog telekkönyvi bejegyzéséig s a birtokbajuttatásig a vételár az eladónak ki nem fizethető, hanem letétbe helyezhető. Az O. F. B. vagy a földművelésügyi miniszter a vevő kisemberek jogvédelméről per esetén is gondoskodhatik s a perbe be is avatkozhatik. A bíróság a bemutatott tervek és szerződések megfelelő módosítását és pótlását rendelheti el s a parcellázás részbeni vagy egészbeni foganatosítását el is tilthatja.

Az altruista intézetek által végzett ingatlaneldarabolásoknál előzetes bejelentésekre nincs szükség, mert ezek különben is az O. F. B. felügyelete alatt működnek.

Különleges intézkedések.

A földreformtörvénynek ezen általánosan gyakorlatba vett intézkedésein kívül még más különleges

intézkedései is vannak. Ilyenek: a visszajuttatás a járadéktételek és a családi birtok intézménye.

Ha az állam elővásárlás vagy megváltás útján oly ingatlant szerez meg, amelyet korábbi tulajdonosa a háború alatt akár hadiszolgálatok miatt, akár azzal összefüggő szorult gazdasági helyzete miatt volt kénytelen másnak átengedni, az ilyen ingatlan, illetve annak része, mely a törpe és kisgazdaságok között középirtoknak van szánva, visszajuttatható korábbi tulajdonosának, illetve lemenő örökösének vagy házastársának, amennyiben a földirtok nem szükséges a törvény szerint elsőb helyen álló földhözjuttatandók kielégítésére. Ilyenkor visszajuttatás helyett a méltánytalanul élvezett vagyoni előnynek pénzben való megosztását is elrendelheti a bíróság. A visszajuttatott irtok vételárát a méltányosság szabályai alapján a bíróság állapítja meg.

Ezen rendelkezés hatálya a megváltási eljárással együtt szűnt meg 1925. december 7-én.

Mezőgazdasági földirtok, továbbá családi ház vagy telek tulajdonját a törvény értelmében akként is lehet átruházni, hogy a vevő (járdéktelkes) az egész vételár vagy egy része helyett az eladó és jogutódai (járdékélvezők) javára az ingatlant terhelő, készpénzben vagy terményekben meghatározott évi járadék fizetésére kötelezi magát. Az ilyen ingatlan a járadéktételek.

Az állam a földreformtörvény útján egyeseknek juttatott irtokokat családi irtoknak nyilváníthatja az O. F. B. útján. A családi irtok, mely egy család eltartására szükséges területnél nagyobb nem lehet, csak az O. F. B. jóváhagyásával terhelhető meg és idegeníthető el, de az öröklés tekintetében a

törvényes öröklés szabályai irányadók reá. Ezzel szemben a családi birtokra az örökhagyó az O. F. B. azt is kikötheti, hogy öröklés esetén mint oszthatatlan egész egy örökösére szálljon (paraszthitbizomány). A családi birtok ellen végrehajtási eljárást nem lehet elrendelni, csupán köztartozásokból kifolyólag. Árverés esetén azt az állam a kikiáltási áron megválthatja.

A reform eredményei 1927. elején.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság 1921. évi június hó 20. napján megkezdett működése következtében 1927. évi január hó 1-ig keletkezett 247.476 *házhely*; törpe- és kisbirtokra pedig *feloszlott* 1,001.528 *kat. hold*; ezenfelül kishaszonbérletek alakítására átvétetett 762 községben 140.998 *kat. hold*.

Ennek az eredménynek a részletezése a következő: kiadatott önálló *házhely*rendezés során *házhely* 995 községben 37.116 egyén részére 9922 *kat. hold* területtel.

Földhözjuttatás végett megváltási eljárás megindítását kérték 3567 községben. A megváltási eljárás lefolytatására az Országos Földbirtokrendező Bíróság bírót küldött ki 3567 községbe.

A *megváltást* az Országos Földbirtokrendező Bíróság *kimondotta* 3187 községben 895.707 *kat. hold* területre. Ebből alakult 831 közös legelő, 388.627 törpe- és kisbirtok, 210.360 *házhely*.

Ezenfelül *elővásárlási* jogát gyakorolta az Országos Földbirtokrendező Bíróság 226 esetben 16.785 *kat. hold* 1528 négyszögöl területre. Továbbá *ingatlant eldaraboltak* 303 esetben, 79.113 *kat. hold* 720

négyszögöl területtel. Ebből 45,713 kat. hold 720 négyszögöl eldarabolása folytán földhöz jutott 12,415 egyén.

Hozzávetőleg 1,200.000 kat. hold földterületre és 260.000 házhelyre lehet tenni azt a mennyiséget, amelyet a földreform révén a földhözjutottak közt a bíróság kioszt. Ha az országnak a reform előtti birtokmegoszlását tekintjük, mindenekelőtt azt a szembetűnő eredményt állapíthatjuk meg, hogy a reform következtében a kisbirtokok mezőgazdasági területe nagyobb lesz, mint a közép- és nagybirtokoké együttvéve. Másrésről megállapítható, hogy a kisbirtokosok száma több mint 400 ezerrel szaporodik s a földnélküli földmívelők száma ugyanennyivel csökken.

A birtokmegoszlás 1925. elején és a reform után.

A közép- és nagybirtokok természetes felaprózásának és a földbirtokreform hatásának együttes eredményeként már 1925. év elején is jelentékeny eltolódás állapítható meg a kisbirtokok javára. Az 1921. év elején észlelt helyzettel szemben, amikor a földreform végrehajtása megindult, az 1925. év eleji helyzetet*) összehasonlítva, a következő adatokra jutunk:

Év	Az ország területe	A kisbirtok	A közép- és nagybirtok	A kisbirtok	A közép- és nagybirtok
		területe		területe az ország területének %-ában	
		millió kat. hold			
1921 .	16·15	7·51	8·64	46·5	53·5
1925 .	16·15	8·11	8·04	50·2	49·8

Az első tekintetre is szembetűnik, hogy a földreform folytán már az 1925. év elején felülkerekedett a birtokmegoszlásban a kisbirtok: az ország területének nagyobb részét (50·2%) foglalják el a kisbirtokok, holott még 1921-ben is a közép- és nagybirtokok területe felülmulta a kisbirtokok területét. Még nagyobb az eltolódás az 1913-i állapottal szemben, amikor a közép- és nagybirtok területe 54·2, a

*) Ujabb adatok a Statisztikai Hivatalnál nem állnak még rendelkezésre.

kisbirtoké pedig csak 45·8%-a volt az ország egész területének.

Az 1925. év elején a három birtokkategóriának a birtokállománya így oszlott meg:

	A földbirtokok száma	A tulajdonukban levő földterület kat. holdakban	Ebből szántó	Erdő	Legelő
Kisbirtokos . .	840.000	8,110.223	5,989.815	215.576	353.784
Középbirtokos .	9.630	2,654.603	1,380.925	284.172	570.770
Nagybirtokos .	1.130	5,383.482	2,359.423	1,398.670	836.777
Összesen .	850.760	16,148.313	9,730.163	1,898.418	1.761.331

Ezekből látható, hogy a szántóterület tekintetében a kisbirtok még nagyobb túlsúlyban van a nagyobb birtokokkal szemben. Még jobban kitűnik az értékesebb és jövedelmezőbb területnek ez a túlsúlya a kisbirtokoknál, ha a földbirtokok összes területében a szántó, kert, rét és szőlő együttes területének szerepét mérlegeljük. Ez az arányszám a nagybirtoknál 50·7, a középbirtoknál 59·6, a kisbirtoknál pedig 87·8%. Még erősebben domborodik ki a nagy változás a kisbirtok túlsúlya javára, ha megemlítjük, hogy a kisbirtokok szántóföldterülete az ország szántóföldjeinek 61·6%-át, a kisbirtokosok szántó-, rét-, kert- és szőlőterülete együttesen az ország ugyanezen területének 62·3%-át teszi ki.

A közép- és nagybirtok területéből is 464.884 kat. hold van kisbérletbe adva, úgy hogy ez a majd fél millió kat. hold még inkább a kisüzemek javára billenti a mérleget.

Ha már most a közép- és nagybirtokok jellegét vizsgáljuk, az 1925 eleji adatokból kitűnik, hogy a

közép- és nagybirtokok 8.04 millió kat. hold össz-területéből 3.7 millió hold esik a korlátolt forgalmú birtokokra.

Ez a 3.7 millió hold így oszlik meg:

	A földbirtokosok száma	A birtokok területe kat. holdban	Ebből szántó	Erdő	Legelő
Hitbizományi földbirtok . .	58	984.038	401.693	316.673	114.375
Egyházi földbirtok	329	888.867	340.579	278.126	127.018
Községi (városi) földbirtok . .	971	691.640	162.737	117.536	182.305
Közbirtokossági földbirtok . .	1,670	659.670	22,325	163.171	403.318
Kincstári földbirtok	10	172.847	51.309	90.593	16.033
Vallás- és tanulmányi alap földbirtok . .	2	121.537	58.028	26.103	21.027
Egyéb földbirtok	162	174.147	60.994	40.655	17.803
Összesen .	3.202	3,693.776	1,097.665	1,032.858	881.949
Ebből:					
Középbirtok . .	2.872	815.454	119.120	155.278	349.461
Nagybirtok . .	330	2,878.322	978.545	877,580	532.488

A többi terület a 3,693.776 kat. holdból rét, kert, nádas és nem művelhető terület. Ezen adatok világosan mutatják, hogy a korlátolt forgalmú birtokok területe túlnyomóan a közcélú birtokok területére esik s így nincs igaza a radikális agitációnak, mely elsősorban a korlátolt forgalmú birtokok ellen irányul. A hitbizományok összes szántóterülete alig több 400 ezer holdnál, mely 58 birtok között oszlik meg. A községi és közbirtokossági földbirtokok pedig különlegesen a kisbirtokosság gazdasági céljait szol-

gálják, míg a városi földek jó része (Kecskemét, Szeged stb.) kisbirtokokban van hasznosítva.

A kisbirtok területe 1913 óta 1925-ig 970 ezer holddal, azaz 13·6%-kal növekedett a földreform következtében. S míg a kisbirtok területe az 1913. évi 44·2% helyett az ország területének 50·2%-át, szántóterülete pedig az összes szántóterületnek 61·6%-át teszi, addig a nagybirtok területe az ország területének 37·9%-a helyett már csak 33·4%-át, szántóterülete pedig az ország összszántóterületének 29·2%-a helyett csupán 24·3%-át alkotja. A korlátolt forgalmú birtokok az összterületnek 24·4%-a helyett csak 22·8%-át, a hitbizományok 6·8%-a helyett csak 6·1%-át és az ország összszántóterületében a korlátolt forgalmú birtokok szántóterülete 12·8% helyett csak 11·3%-át, a hitbizományoké pedig 4·9% helyett csak 4·1%-át teszik ki. A kisbirtok összes területe 13·6%-kal, szántóterülete pedig 11%-kal növekedett, míg a nagybirtok kiterjedése 11·9%-kal, szántóterülete pedig 16·8%-kal csökkent.

Ha a kisbirtokosok számának gyarapodását is tekintjük, a haladás még nagyobb. Míg ugyanis 1913-ban a mai országterületen 620 ezerre volt becsülhető a kisbirtokosok száma, addig 1925 elején 840 ezerben volt megállapítható. A csonka ország területén eszerint 220 ezerrel növekedett a kisbirtokosok száma, ami azt jelenti, hogy a földművelő munkásoknak 1925 elejéig már mintegy egy harmad-része jutott földbirtokhoz. (A birtoktalan földművesmunkások számát ugyanis 1920-ban 694 ezerben állapították meg.)

A földbirtokviszonyok végleges kialakulására azonban végleges ítélet az 1925. év elején fölvett

adatok alapján nem mondható, mert ezekben a föld-reform során szétesztott földnek még fele sem jelentkezik. A statisztikai hivatal becslése szerint a kisbirtok területe mintegy 1.74 millió kat. holddal, vagyis 25%-kal lesz nagyobb, mint a trianoni határok között volt 1913-ban s az ország területének aránylag mintegy 20%-kal nagyobb hányadát, tehát 44.2% helyett kerek számban 64%-át fogja elfoglalni. A kisbirtokosok száma pedig — ha az eddigi arányok érvényesülnek a reform további folyamán is — 1.1 millióra fog emelkedni. Ezzel a földnélküli földművesmunkások háromnegyed része fog földhöz jutni s alig 200 ezer földművesmunkás marad birtoktalan az 1100 ezer kisbirtokos földművelővel szemben.

Nem okoz olyan radikális ugrást a magyar föld-reform a területi változásban sem, mint a szomszédos államok földosztó akciója, de elég mélyreható haladást eredményez ahhoz, hogy a gazdasági gyakorlat megbirkózzék annak üzemi és közgazdasági nehézségeivel. Ezeket a nehézségeket messzebbmenő méretekkel már aligha lehetne legyőzni s ép ebből a szempontból bír nagyobb realitással a magyar birtokpolitikai reform, mint a szomszédos országok minden nagyüzemet elpusztító agrárreformjai, amelyek a mezőgazdasági termelésben máris súlyosan éreztetik hatásaikat.

Állami gondoskodás a földhözjutottakról.

A reform a szociális viszonyokat kétségtelenül enyhíti s Magyarország megmaradt részén a túlsúlyt a kisbirtokok javára billenti. Az is elvitathatatlan, hogy emellett — különösen átmenetileg — gazdasági áldozatokkal jár a reform, mert a földhözjutottak nem rendelkeznek kellő gyakorlattal és felszereléssel. De a magyar földreform korántsem olyan radikális, mint a román, a jugoszláv, cseh vagy a balti államok földreformjai. Ennek következtében nem is okoz olyan súlyos gazdasági visszaesést, mint az említett országoké.

A magyar földbirtokrendező törvényeknek egyébként egyik előnye az, hogy külön rendelkezéseket tartalmaz a gazdasági érdekek biztosítására is. Az alaptörvényt módosító novella különösen kimondja, hogy az O. F. B. elrendelheti a túlságos szétdarabolt kisbirtokok egyesítése végett a községi határ tagosítását. Aki pedig a neki jutott földet műveletlenül hagyja vagy rosszul műveli meg, avagy fizetési kötelezettségének eleget nem tesz, attól a földművelésügyi minisztérium figyelmeztetése után, ha az sikerrel nem jár, a bíróság elveheti a földet s más érdekesnek juttathatja. E célból a földművelésügyi miniszter állandóan ellenőrzi külső közegei, a gazdasági felügyelők útján a földhözjutottak gazdálkodását.

A magyar állam nem is tekinti földbirtokpolitikai feladatait befejezettnek a földhözjutással. Messze-

menően gondoskodik, hogy a földhözjutottak földjeiket meg is műveljék s ekként meg is tarthassák. E célból a földművelésügyi minisztérium többirányú intézkedést foganatosít.

Mindenekelőtt gyakorlatiasan összeállított, de a legjobb szakerőktől szerkesztett gazdasági tanácsadó könyvet adott ki a földművelésügyi miniszter annyi példányban, hogy azt minden földhözjutott díjtalanul megkapja. Ebben az illusztrált tanácsadó könyvben a mezőgazdálkodás minden ágára vonatkozó összes tudnivalókat világosan és érthetően megtalálja a földművelő. Ezenkívül a minisztérium azon községeket, amelyekben a kiosztott földek birtokbajuttatása már megtörtént, körzetekbe sorozza s egy-egy körzetnek a gazdasági tanításával és vezetésével megbíz egy-egy gazdasági szaktanárt vagy gazdasági felügyelőt, aki aztán a téli hónapokban a gazdasági körben, tavasszal pedig a határban ad gyakorlati tanácsokat a kisembereknek a gazdálkodásra.

A földművelésügyi kormány megbízta a „Falu“ Országos Földművesszövetséget, mely az ország földművelőinek nemzeti szervezete, hogy a földhözjutottakat külön csoportokba tömörítse, hogy földjeiket jól és jutányosan művelhessék meg. E célból a szövetség bérszántó-szerződéseket köt s a községekben faluszövetségi gépszíneket állít fel, melyekből földhözjutott tagjai mérsékelt díj mellett vetőgépet, boronát és más gazdasági eszközöket kapnak használatra.

Nagyfontosságú gondoskodása a magyar kormánynak az is, hogy újabban a falusi házhelyhez jutottaknak házaik faanyagának beszerzésére olcsó törlesztéses kölcsönt bocsát rendelkezésére. A „Falu“

Országos Földművesszövetség házépítő csoportokban szervezi a házhelyeseket s a Falusi Kislakásépítő Szövetkezet útján a szükséges faalkatrészeket szállítja nekik önköltségi áron. Az anyag árát az Országos Központi Hitelszövetkezet 1—15 évi törlesztésre 4% kamat mellett kölcsönzi az építkezőknek.

Az ország, mely egész Európában legtöbbet verezett s legtöbbet vesztett, szociális szükségből bizonyára gazdaságilag a legkedvezőtlenebb viszonyok között ment bele a földreformba. De a magyar faj szorgalma, életrevalósága s az állam körütekintő gondossága lehetővé teszi, hogy a szinte leküzdhetetlen nehézségeken is győzedelmeskedjék az ország. Hisszük, hogy a földbirtokrendezéssel járó áldozatok is áldást fakasztanak a magyar földből s a messze rónákon és lankás dombvidéken hovatovább boldogabb napokat fog látni a földművelő magyarság. Hiszen, ha többet nem említünk, csak azt, hogy a kiosztott házhelyeken már nyolcvanezer pompás kis házat emeltek a magyar falvak legkisebb emberei minden segítség nélkül, ez az egy adat mindenél szebben beszél. Se állami, se községi segítségben nem részesültek ezeknek a házaknak a fölemelésében. Az állam, mely pénzügyileg csak most állt talpra, most kezdi segíteni őket az említett kölcsönakcióval. S máris áll 80 ezer fehérre meszelt, tiszta ház, muskátlis ablakokkal, mint a független tűzhelyek a szabad magyar földön. Egy nép, melynek iparkodása és életrevalósága ilyen eredményekre képes, a föld megművelésében is hamar pótolja az elmaradtakat. A szövetkezeti mozgalom erősödése, mely folyamatban van, sokat segít a gazdasági munka terén. Előrelátható, hogy az állam pénzügyi

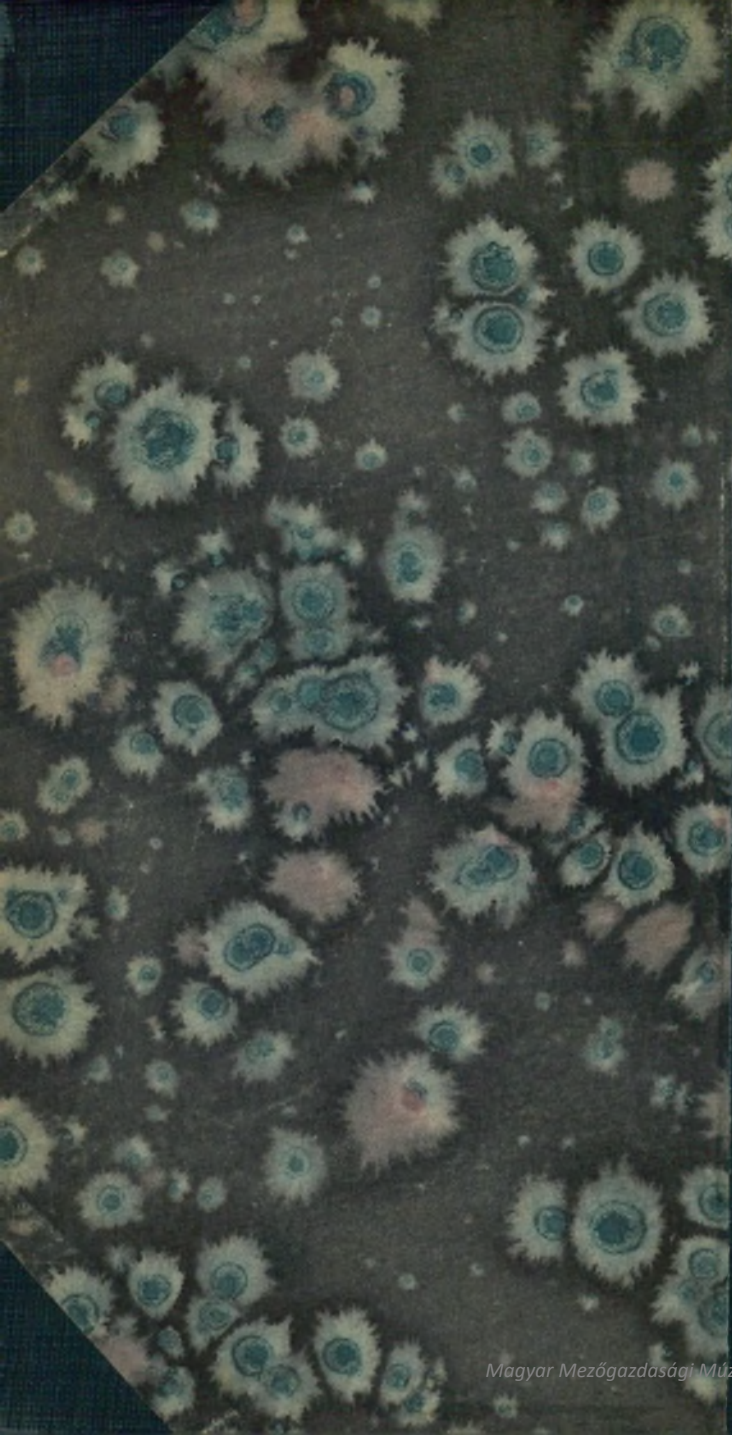
konszolidációját a társadalmi és gazdasági rend megerősödése is követni fogja, ami feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a birtokmegosztás nagy változásán átment ország addig is, míg Európa igazságot szolgáltat neki a példátlanul súlyos országföldarabolásért, mezőgazdasági erőit újra kifejthesse.

10

... a ...
...
...
...
...
...
...

Dr. Schandl: Birtokpolitika és földreform

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

